

Yuhanna, 19/30; Resullerin İşleri, 7/59; I. Petrus, 3/18-19; Vahiy, 11/11).

Yahudi geleneğindeki şeol düşüncesinin yerini Yeni Ahid'de canın ölümler diyarına terk edilmeyeceği, kutsalın çürümeye izin verilmeyeceği (Resullerin İşleri, 2/27), çürüyen bedenın çürümezliğı, ölümlü bedenin ölümsüzlüğü, böylece ölümlün yok edildiğı, ölüme karşı zafer kazanıldığı (Korintoslular'a Birinci Mektup, 15/53) inancı almıştır. Diğer taraftan Yeni Ahid'deki ölümsüzlük düşüncesi yeniden diriliş temasıyla birlikte örülmüşse de gerçekte Hristiyanlık'taki ölümsüzlük düşüncesi, Pavlus'un ve diğer Yeni Ahid yazarlarının öğretilerindeki yeniden diriliş düşüncesine dayandırılmıştır. Yeni Ahid ruh ve beden birliğini vurgulamasına rağmen hristiyan inancı, daima onları birbirinden ayırma ve Tanrı ile münasebet kuran ve ölümlü tadecek olanın insanın maddi olmayan kısmı olduğunu kabul etme eğiliminde olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

A Dictionary of Religion and Ethics (ed. S. Mathews - G. B. Smith), London 1921, s. 422-423, 425-426; Y. Kaufmann, *The Religion of Israel* (trc. M. Greenberg), London 1961, s. 311; *NBD*, s. 1208-1209, 1211-1212; *Hinduism* (ed. L. Renou), New York 1962, s. 19, 41, 43, 87, 89-92, 117, 119; *Buddhism* (ed. R. A. Gard), New York 1962, s. 31, 110-111, 113, 118, 122, 126, 135-136, 203; *DB²*, s. 843-846, 932; *DCR*, s. 113, 124, 224-226, 262-263, 280-281, 341, 385-386, 388, 401-402, 423, 517, 536-537, 587-588; Sedat Veyis Örnek, *Etnolojî Sözlüğü*, Ankara 1971, s. 204-205; E. J. Sharpe, *50 Key Words: Comparative Religion*, London 1971, s. 69-70; J. Charley, *Fifty Key Words: The Bible*, Richmond 1971, s. 61-64; S. Morenz, *Egyptian Religion* (trc. A. E. Keep), New York 1973, s. 60, 124, 151, 157, 170, 181, 183, 204-206; *The Penguin Dictionary of Religions* (ed. J. R. Hinnells), London 1988, s. 307-308, 310-311; *The Perennial Dictionary of World Religions* (ed. K. Crim), San Francisco 1989, s. 699-702; Ali İhsan Yitik, *Hint Kökenli Dinlerde Karma İncanının Tenasüh İncasıyla İlişkisi*, İstanbul 1996, s. 67-85; *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion* (ed. R. J. Z. Werblowsky - G. Wigoder), New York 1997, s. 21, 232-234, 266-267, 583, 654-655; Mehmet Paçacı, *Kutsal Kitaplarda Ölümötesi*, Ankara 2001, s. 101-209; Mürüvvet Kurhan, "Eski Mısır Dini" (E. Sankçoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi* içinde), Isparta 2002, s. 41-42; Mehmet Dalkılıç, *İslâm Mezheplerinde Ruh*, İstanbul 2004, s. 74-121; S. L. Davies, "Soul: Ancient Near Eastern Concepts", *ER*, XIII, 431-434; J. Bremmer, "Soul: Grek and Hellenistic Concepts", *a.e.*, XIII, 434-438; W. K. Mahony, "Soul: Indian Concepts", *a.e.*, XIII, 438-443; S. Collins, "Soul: Buddhist Concepts", *a.e.*, XIII, 443-447; Tu Wei-ming, "Soul: Chinese Concepts", *a.e.*, XIII, 447-450; J. Bemporad, "Soul: Jewish Concept", *a.e.*, XIII, 450-455; G. MacGregor, "Soul: Christian Concept", *a.e.*, XIII, 455-460.

AHMET GÜÇ

er-RÜH (الروح)

İbn Kayyim el-Cevziyye'nin
(ö. 751/1350)
ruhun mahiyeti ve ölümden sonraki
durumuyla ilgili eseri.

Kaynaklarda çoğunlukla *Kitâbü'r-Rûh* olarak geçer. Bazı baskılarında *er-Rûh fi'l-kelâm 'alâ ervâhi'l-emvât ve'l-ahyâ' bi'd-delâ'ili mine'l-kitâb ve's-sünne ve aqvâli'l-'ulemâ'* başlığı yer almaktadır. Bessâm Ali el-Amûş, kitap üzerine yaptığı doktora çalışmasında (aş. bk.) eserin ismini *er-Rûh fi'l-kelâm 'alâ ervâhi'l-emvât ve'l-ahyâ'* şeklinde kaydetmiştir. *er-Rûh*'un İbn Kayyim'e ait olmadığı, ona ait olsa bile hocası İbn Teymiyye ile tanışmasından önce yazmış olabileceği yönünde bazı görüşler ileri sürüldüğünü ifade eden Bekir b. Abdullah Ebû Zeyd kendi titiz çalışmaları neticesinde bu görüşlerin araştırmaya dayanmayan, ciddiyetten uzak iddialardan ibaret olduğu sonucuna vardığını belirtmekte; İbn Hacer el-Askalânî, Süyûtî, İbnü'l-İmâd, Şevkânî, Kâtib Çelebi, İsmâil Paşa, Âlûsî, Ahmed Ubeyd gibi âlimlerin bibliyografik eserlerinde *er-Rûh*'un İbn Kayyim'e nisbet edildiğini söylemektedir (*İbn Kayyim el-Cevziyye*, s. 158-159). Müellifin *er-Rûh'ta Ma'rîfetü'r-rûh ve'n-nefs* adlı eserini zikretmesi (s. 38), ayrıca diğer kitaplarındaki gibi *er-Rûh*'un çeşitli yerlerinde hocası İbn Teymiyye'nin ismini vermesi (s. 34, 145) ve ondan "şeyhimiz" (s. 45, 64, 129), "şeyhülislâm" (s. 50, 51, 83, 156) diye söz ederek kendi görüşlerine onun fikirlerinden deliller getirmesi eserin İbn Kayyim'e aidiyetini ve hocasıyla tanışmasından sonra yazdığını göstermektedir. Nitekim müellif, hayatla olanların ruhlarının ölümler ruhlarının yaşayışmesinin mümkün olduğuna delil getirirken, "Şeyhülislâm İbn Teymiyye'ye yakınlık duymayan birden fazla insan onu ölümünden sonra rüyasında gördüğünü ve miras konusunda çözemediği bazı meseleleri kendisine sorup doğru cevaplar aldığını bana anlattı" demektedir (s. 34).

er-Rûh'ta mukaddime yer almayıp mevcut baskılardaki mukaddime, eseri *Sırrü'r-rûh* başlığıyla ihtisar eden İbrâhim b. Ömer el-Bikâî tarafından yazılmıştır. Bu durumu Bikâî açıkça ifade etmektedir (s. 37). Yirmi bir bölüm (mesele) halinde düzenlenen eserin birinci bölümü "Ölümler yaşayanların ziyaretinden ve selâmlarından haberdar olur mu?", ikinci bölümü, "Ölümler birbirini ziyaret edip sohbet eder mi?"

başlığını taşır. "Dirilerin ruhu ölümler ruhlarıyla buluşur mu?" başlıklı üçüncü bölümde bunun mümkün olduğuna dair âyet ve hadisler zikredilerek açıklamaları yapılır ve yaşayanların ölenleri rüyalarında görmesi delil olarak gösterilir. Bu arada, bazı din büyüklerinin biri öldüğünde diğerini rüyasında ziyaret etmesi konusunda dostlarıyla anlaştıklarına dair rivayetler ve ilginç rüyalardan örnekler verilir. Dördüncü bölümde, "Ruh ölmü mü yoksa ölüm sadece bedene mi mahsustur?"; beşinci bölümde, "Ölümden sonra ruhlar birbirinden nasıl ayırt edilir?" sorularına cevap aranır. "Kabir sorgusu sırasında ruh kabirdeki bedene döndürülür mü?" başlıklı altıncı bölümde bu soru yanında ruhun bedenle ilişkisinin safhaları, kabir azabının yalnız bedene veya ruha ya da ikisine birden mi uygulanacağı, uhrevî mükâfat ve cezanın ruhla beden için ortak olup olmadığı meseleleri âyet ve hadislerle şahâden yapılan konuya ilişkin rivayetler ışığında tartışılır. Selef'in mükâfat ve ceza ruhla beden birliktedir inandığı, bu hususta Ehl-i sünnet arasında ittifak bulunduğu belirtilir. Kabir azabı ile Münker ve Nekir hakkındaki hadisler aktarılır. Yedinci bölümde, kabir azabını ve kişinin ameline göre kabrinin rahat veya sıkıntılı olacağı yönündeki inancı reddeden mühlidlere ve zındıklara cevap verilir. Sekizinci bölümde, Kur'an'da kabir azabının yer almasının hikmeti üzerinde durulur. Dokuzuncu bölümde kabirdekilerin azap görmesinin sebepleri hakkındaki soruya cevap verilir. Onuncu bölüm kabir azabından kurtulmanın yollarına, on birinci bölüm kabir sualinin müslüman, münafık ve kâfir herkesi mi kapsadığı yoksa sadece müslüman ve münafıklara mı yönelik olduğu konusuna dairdir. On ikinci bölüm, "Münker ve Nekir'in sorgusu sadece bu ümmete mi yönelik olacak yoksa diğerlerini de kapsayacak mı?"; on üçüncü bölüm, "Çocuklar kabir sorgusu görecektir mi?"; on dördüncü bölüm, "Kabir azabı devamlı mı, süreli mi?" başlığını taşır. Ölümle kıyamet günü arasındaki zamanda ruhların nerede bulunacağı sorusunun ele alındığı orı beşinci bölümde konuya ilişkin çeşitli görüşler nakledilir ve bunlardan sahih dinî delillere dayananlar uzlaştırılmaya çalışılır. Ayrıca ruhların hızlı yer değiştirme özelliğine sahip oldukları düşüncesinden hareketle değişik yerlerde bulunabilecekleri belirtilir. "Ölümler yaşayanların yaptıklarından faydalanır mı?" başlıklı on altıncı bölümde önce bu soruya olumsuz cevap ve-

ren bazı kelâmcıların iddiaları cevaplandırılır, bu hususta âyet ve hadislerden deliller gösterilir; ardından aksi görüşü savunanlarla sadece vekâletin câiz olduğu ibadetlerden ölümlere sevap ulaşabileceğini ileri sürenlerin delilleri sıralanır ve şu sonuca varılır: “Sevap onu işleyenin mülküdür; eğer din kardeşine bağışlarsa Allah da hediye ettiği kimseye ulaştırır” (s. 143). “Ruh kadîm midir yoksa muhdes ve mahlûk mudur?” başlıklı on yedinci bölümde, “Ruh rabbinin emrindendir” meâlindeki âyetle (el-İsrâ 17/85) Allah’ın Âdem’e kendi ruhundan üflediğini bildiren âyetlerle (el-Hicr 15/29; es-Secde 32/9; Sâd 38/72) dayanılarak, ruhun kadîm olduğunu ileri sürenlerin iddiası çürütülmeye çalışılır ve konuyla ilgili değişik görüşler sıralanarak bütün insanların ruhlarının yaratılmış olduğu belirtilir. Başta İbn Teymiyye olmak üzere önde gelen âlimlerin bu yönündeki fikirleri aktarılır, âyet ve hadislerden deliller getirilir, karşı görüşler cevaplandırılır. “Ruhların yaratılması bedenlerden önce mi sonra mı?” sorusunun cevaplandırıldığı on sekizinci bölümde müellif bu husustaki görüşleri delilleriyle birlikte aktarıp ruhların bedenlerden sonra yaratıldığı yönündeki kendi görüşünün delillerini sıralar. On dokuzuncu bölüm nefsin mahiyetine dair olup burada nefsin bedenden bir parça veya onun arazlarından biri ya da cisim olup olmadığı sorularıyla bunlara dair âyet ve hadisler üzerinde durulur. Müellif, ruhun mahiyetine dair Fahred-din er-Râzî’nin, “Ruh nûrânî, ulvî, hâfif bir cisimdir” şeklindeki görüşünü en doğru görüş olarak değerlendirdikten sonra bunun dışındaki iddiaları çürütmeye çalışır. “Ruh ve nefis aynı mıdır farklı mıdır?” sorusunun incelendiği yirminci bölümde cumhurun birinci görüşü benimsediği belirtilir ve her iki kelimenin anlamları incelenir; bunlar arasında varlık (zat) yönünden değil nitelik yönünden farklılık bulunduğu ifade edilir. “Nefis bir mi üç mü?” başlıklı yirmi birinci bölümde mutmainne, levvâme ve emmâre kavramları incelenir. Allah’ın insanı nefis-i emmâre ve nefis-i levvâme ile imtihan ettiği, imtihanı başaranlara nefis-i mutmainneyi ikram ettiği belirtilerek aslında bunların bir tek nefisten ibaret olduğu sonucuna varılır. Eserin son sayfalarında nefis-i mutmainneden gelen iyi özelliklerle bunların zıtları olup nefis-i emmâreden gelen kötü özellikler sıralanarak bu konularda geniş bilgi verilir.

Nâci et-Tikrîfî’nin İbn Kayyim’i bedenini ölümlü, ruhun ölümsüz oluşu, ruh-beden

ilişkisi gibi konulardaki görüşleri dolayısıyla Eflâtuncu olarak nitelemesi (*el-Felsefetü’l-ahlakıyyetü’l-Eflâtûniyye*, s. 403-411) isabetli değildir. Zira müellif eserin birçok yerinde âhiret hayatının ruh ve beden bütünlüğüyle gerçekleşeceğini ifade etmiş, ruh-beden ilişkisiyle ilgili diğer konularda da hâkim İslâmî anlayışı sürdürmüştür.

Ali b. Abdülazîz b. Ali eş-Şebel, *Kitâbü’r-Rûh*’un yirmi altı nüshasını tesbit etmiş olup bunların içinde ferağ kaydı bulunanların en eskisi 8 Cemâziyelevvel 774 (5 Kasım 1372) tarihini taşımaktadır (*el-Eşbât*, s. 264-267). Eser birçok defa basılmış olup bazıları şunlardır: Haydarâbâd 1318, 1963 (nşr. Hâşim Nedvî); Kahire 1369 (nşr. Muhammed Ali Sâbih); Riyad 1386/1966 (3. bs.); Dimaşk 1980; Beyrut 1983 (nşr. M. İskender Yeldâ); Amman 1985 (nşr. Abdülfettâh Mahmûd Ömer); Kahire 1410/1989 (nşr. Âdil Abdülmün’im Ebû’l-Abbas). Eserin yedinci bölümü “er-Risâletü’l-kabriyye fi’r-reddi ‘alâ münkirî ‘azâbi’l-kabri mine’z-zenâdiha ve’l-kade-riyye” başlığıyla *Hedyyetü’s-Sa’diyye fi mâ cerâ beyne’l-Vehhâbiyye ve’l-Ahmediyye* isimli derleme içinde basılmıştır (Mısır, ts.). Aynı bölüm *Meşrû’iyyetü ziyâretü’l-kubûr* adıyla da yayımlanmıştır (Kahire 1375/1955). Bessâm Ali el-Amûş, Riyad’daki Câmîatü’l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye’nin Akîde Bölümü’nde yaptığı doktora çalışmasında *er-Rûh*’u tahkik ederek iki cilt halinde neşretmiştir (Riyad 1412/1992). Eser Şaban Haklı tarafından Türkçe’ye çevrilmiş (*Kitâbu’r-Rûh*, İstanbul 1993) ve F. T. Cooke’un bir makalesinde incelenmiştir (“İbn al-Qaîyim’in *Kitâb al-Rûh*”, *MW*, XXV [1935], s. 129-144).

Eser müellifi tarafından ihtisar edilmiştir (*Muhtaşarü’r-Rûh*, nşr. Leylâ Mebrûk, Kahire 1984). *er-Rûh*’u *Sırrü’r-rûh* başlığıyla ihtisar eden İbrâhim b. Ömer el-Bikâî eserin aslındaki yirmi bir bölümü on bir bölümde toplamıştır. Bikâî, kısa mu-kaddimesinde kitabı yarı yarıya kısaltmakla birlikte asıldaki önemli bilgileri korumaya özen gösterdiğini, ayrıca bazı küçük eklemeler yaptığını belirtmektedir. Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Kitâbü’r-Rûh* hakkında biri İsmâil b. Muhammed b. Re-kîn’e, diğeri Ezherî diye tanınan Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Medenî’ye ait iki muhtasar kaydetmiştir (*Câmî’u’s-sûrûh ve’l-havâşî*, II, 989). Kitabın, Abdülvehhâb b. Abdullah eş-Şâfiî tarafından *Nefhatü’l-ervâh ve tuhfetü’l-efrâh* ismiyle yapılmış bir muhtasarının

daha bulunduğu bildirilmektedir (Ali b. Abdülazîz b. Ali eş-Şebel, s. 264).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kayyim el-Cevziyye, *er-Rûh*, Riyad 1386/1966; Bikâî, *Sırrü’r-rûh* (nşr. Mahmûd M. Nas-sâr), Kahire 1990, s. 37; M. Müslim el-Ganîmî, *İbn Kayyim el-Cevziyye*, Beyrut 1401/1981, s. 276-301; Nâci et-Tikrîfî, *el-Felsefetü’l-ahlakıyyetü’l-Eflâtûniyye*, Beyrut 1402/1982, s. 403-411; Bekir b. Abdullah Ebû Zeyd, *İbn Kayyim el-Cevziyye*, Riyad 1405/1985, s. 158-161; Yûsuf Mahmûd Muhammed, *en-Nefs ve’r-rûh*, Devha 1414/1993, s. 203-212; Ali b. Abdülazîz b. Ali eş-Şebel, *el-Eşbât fi mahtûâtî’l-e’imme şey-hülislâm İbn Teymiyye ve’l-allâme İbnî’l-Kayyim ve’l-hâfız İbn Receb*, Riyad 1423/2002, s. 264-267; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmî’u’s-sûrûh ve’l-havâşî*, Ebûzabî 1425/2004, II, 989.

MUSTAFA ÇAĞRICI

RUH ÇAĞIRMA

Gâibden haber vermeye ilgili birçok yöntemden biri olan ruh çağırma (necromancy) ölen kimselerin ruhlarını büyü yoluyla çağırarak onlarla ilişki kurma metodudur. Ölen kimselerle bu şekilde haberleşmeye çalışmanın başlıca amacı bilinmeyen sebeplerin açığa çıkarılmasını sağlama veya olayların gelecekteki seyrini öğrenme isteğine dayanır. Ruh çağırılan kişinin ölüm sebebi de araştırılan hususlar arasındadır. Ruh çağırma, ölümden sonraki hayatın varlığına ve ölen kimselerin yaşayanların işleriyle ilgilenmeye devam ettikleri gibi geleceğin bilgisine de sahip olduklarına inanmayı gerekli kılar. Bu yönüyle ruh çağırma karmaşık cenaze törenleriyle, cenaze töreni sonrası geleneklerle ve atalara tapınma ile ilişkilendirilmiştir. Ölümlerin ruhlarını büyü yoluyla çağırma uygulaması ile sınırlı olan ruh çağırmada spiritüalizm (spiritizma) veya ruhçuluktan farklı olarak araçlar yoluyla haberleşme olmadığı gibi şamanların ruh seyahatlerine ilişkin tecrübelerinin aksine ölümlerin ruhlarıyla karşılaşma, hayaletlerin görüntüleri veya rüyada haberleşme de yoktur. Ortaçağ’larda ruh çağırma “büyü” mânasında kullanılmaya başlanmış, çoğunlukla büyü, sihir ve büyücülüğe benzer kabul edilmiştir.

Gâibden haber vermeye hemen her kültürde rastlanırsa da ruh çağırma yöntemiyle gâibden haber verme belirli geleneklerde görülür. Meselâ eski Yunanlılar ölümlerin gâibden haber verme gücüne sahip olduklarına, mezarları başında kurban sunmak veya yere şarap dökmek suretiyle onlardan bilgi alınabileceğine inanıyorlar-